

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
26. 8. 2020 ROČNÍK XVI
ADVOJKA.CZ
CENA 39 Kč

18

**Amulet Roberta Bolaña
bienále Ve věci umění
revoluce v komiksových Cenách Willa Eisnera
okrajová tvorba H. P. Lovecrafta
rozhovor s filosofem Milanem Sobotkou**

18>
Ilustrace Lucie Lučanská, 2020
ISSN 1803-6635
9 771803 663006

Pubertu s TGM, regres s Dukou

ONDŘEJ SLAČÁLEK

V jedné věci mají zastánci mariánského sloupu na Staroměstském náměstí pravdu. Tři staletí z dějin škrtnout nelze. Masarykova představa, že novou československou společnost založí na „odrakouštění“, podobně jako představa o „dekomunizaci“ po roce 1989 dávaly smysl jako revoluční gesta. Měly podobnou funkci jako puberta v životě lidského jednotlivce: nejde se bez ní obejít, je klíčová pro vlastní sebeuvědomění, ale skutečná zralost přijde až tehdy, když pochopíme, jak moc a v čem všem nás předurčil odmítaný svět rodičů. To neznamená, že se nemůžeme vzepřít a jeho dědictví v mnoha věcech přehodnotit či odmítnout. Často to dokonce je namístě a jiná reakce by byla nepříjemná. Předpokladem je ale dobře ho znát.

Sedmnácté a osmnácté století bylo „klasickou dobou“, kdy se utvářel náš svět, v dlouhém devatenáctém století získala svou tvář řada institucí, které nám dodnes vládnou. Po celou tu dobu byly české země součástí habsburského soustátí. V češtině přitom nemáme ani jedinou kvalitní a aktuální knihu, která by popisovala dějiny této říše *jakožto říše*, v jejím celku, nebo aspoň po nějaké delší časové období. Máme jistě řadu textů k českým dějinám dané doby, případně v edici Nakladatelství Lidové noviny dějiny jednotlivých dalších zemí, které tvořily habsburskou říši. Můžeme ale rozumět částem bez celku, který tehdy tvořily? Můžeme psát tehdejší dějiny Prahy bez dějin Vídně či Pešti, dějiny Čech bez severní Itálie, Haliče či Bosny a Hercegoviny? Nemáme v češtině nic takového, jako jsou třeba dějiny posledních sto padesáti let Habsburské říše od Pietera Judsona – *The Habsburg Empire: A New History* (Habsburská říše. Nové dějiny, 2016) – ať už jako překlad nebo původní text.

A absence knih koresponduje s historickým vědomím. V klíčové době své existence se české dějiny odehrály v rámci, o kterém víme stále velmi málo. Máme je zpětně proškrtané, profezané podle toho, jak se posléze říše vyvinula, tedy do jednotlivých národů, které mezi sebou postavily hranice a myšlenkové zdi. Judson o těchto národech říká, že v devatenáctém století byly spíše sociálními hnutími, s tvrdými jádry odhodlaných stoupenců a s masami (nikoli nutně většinami), které byli vůdci schopni

Kresba Vít Svoboda

mobilizovat v okamžiku nějaké krize. Ve dvacátém století měla tato hnutí úspěch a my si ho zpětně promítáme i do minulosti. Nevím, do jaké míry Judsonova teze platí, nicméně to, že jsme pod vlivem vítězných nacionalismů zpětně proškrtali dějiny, působí jako nepochybné.

Namísto schopnosti doplnit národní vyprávění dalšími příběhy se veřejný prostor stává u příležitosti sporů o mariánský sloup a pomník Radeckého příležitostí pro trapné souboje mezi habsburskými nostalgiky a zastydlými mladočechy. Habsburští nostalgici odstraňují z obrazu říše všechno špinavé, vše, co nakonec vedlo k jejímu historickému bankrotu. Vycházejí z konzervativního antikomunistického přesvědčení, že dvacáté století (nejen komunismus, ale i některé modernizační emancipační zvraty, které k němu prý vedly) bylo převážně „zločinné“ a „zavrženíhodné“ a máme se vrátit ke „starému světu“ konzervativních institucí, nebo aspoň obnovit jejich památku. Zastydlí mladočeši, ať už se hlásí k Masarykovi, Jiráskovi nebo Nejedlému, si zase myslí, že máme opečovávat národoveckou verzi dějin (příčemž jim vůbec nevadí, že ji vytrhají z jejího původního kontextu, bez něhož nelze postavám jako Masaryk nebo Šmeral vůbec rozumět). Zastydlí mladočeši nám nabízejí

věčné setrvání v pubertě, věčné opakování Masarykova „odrakouštění“; habsburští nostalgici regres před pubertu, návrat do dětského světa mýtu a přehlížení jeho krutosti.

Duka má pravdu, že se musíme vrátit k sedmnáctému století. Jenže je až příliš vidět, že jeho cílem je rehabilitace tehdejšího katolictví argumenty typu „takhle to tehdy dělali všichni“ a návrat k legitimě katolicko-habsburské verze dějin. Až orwellovské bylo jeho označení znovuvztyčeného mariánského sloupu za „sloup smíření“. Smíření tedy znamená vítězství jedné strany? To, co potřebujeme, je nové zamyšlení: Proč mohla v českých zemích existovat více než sto let náboženská pluralita a proč byla zničena? Je skutečně ahistorické uvažovat o možnosti jejího zachování, když v sousedních Uhrách, patřících pod stejné panovníky, se tato pluralita udržela i v sedmnáctém a osmnáctém století (ač i zde protestanti čelili útokům a diskriminaci)? Skutečně potřebujeme návrat ke třem stoletím, která předcházela století dvacátému. Ale návrat kritický, nikoli nostalgický.

Nezapomínejme, že dvěma největšími postavami českých dějin sedmnáctého století byli Jan Amos Komenský, rekatolizací vyhnaný ze země, a Jan Jessenius, jeden z „českých pánů“ popravený a rozčtvrcený na stejném náměstí, kde se plesalo kolem mariánského sloupu. Příští rok to bude čtyři sta let. Budou nám pouštět obecním rozhlasem ukázky z Jesseniovy rozpravy proti tyranům? Budou různé veřejné instituce vyvěšovat jeho velkou podobiznu s nápisem „Zavražděn katolíky“? Budeme připomínat oběti rekatolizace?

Ano, Marie Terezie je velká postava a zaslouží si připomínku. Ta by však neměla být jen etudou na téma „žena na trůně v osmnáctém století“, ale také upozorněním na ambivalenci jejích osvěcenských snah. Ano, potřebujeme i jiné pohledy na devatenácté století než z perspektivy tehdejšího národního hnutí. Proč by se ale naším hrdinou měl stát maršál Radecký? Proč by kousek od italského velvyslanectví měla stát masivní socha muže, který se zbraní v ruce potlačoval italskou snahu o nezávislost a sjednocení? Proč by se měla znovu vztyčovat socha někomu, kdo trestal odpůrce říše veřejným bitím?

Autor je politolog a publicista.

editorial

V těchto dnech uplyne 250 let od narození Georga Wilhelma Friedricha Hegela, filosofa, který změnil pojetí dějinnosti a někdy se také ocitá na lavici obžalovaných za totalitarismy dvacátého století. Často je pak čten zúženě, případně vůbec. My nabízíme jiného Hegela. Začneme esejem Terezy Matějčkové, který přehledně shrnuje, proč se „chcípý pes“ Hegel stále těší oblibě. Jakub Rákosník píše o konci dějin, který si v devadesátých letech vypůjčil u příležitosti rozpadu východního bloku Francis Fukuyama, a snaží se definovat „fascinující fenomén“ Hegelova myšlení, jež bývá spojováno s většinou ideologií modernity. O obnovení zájmu československých filosofů o Hegelovo dílo v šedesátých letech referuje Jiří Růžička a o spojitosti s Velkou francouzskou revolucí nebo Marxem, který „postavil Hegela z hlavy na nohy“, píše Milan Znoj. O výkladech dialektiky prostřednictvím nevkusných vtipů o krachujících manželstvích se dozvíme z textu Vojtěcha Ondráčka, jenž se zaměřil na ožívování hegelovského odkazu v díle Slavoj Žižka. A v rozhovoru emeritní profesor filosofie na FF UK Milan Sobotka vzpomíná na svoji akademickou dráhu spojenou s výukou dějin filosofie a vysvětluje, proč před Hegelem dává přednost Kantovi. Vedle tematického bloku bych rád vyzdvihl množství komiksových aktualit a u stotřicátého výročí narození H. P. Lovecrafta recenzi neznámých povídek, na nichž se tento „mistr kosmické hrůzy“ podílel jako spoluautor. Karel Kouba

z obsahu

- 6 Superhrdinové už svět nespasí. Komiksové revoluce v letošní Ceně Willa Eisnera / Lukáš Růžička
- 8 Výzvy z jiných světů. Hemživý chaos okrajové tvorby H. P. Lovecrafta / Antonín Tesař
- 14 Vymanit se ze zaběhnutých modelů. Bienále Ve věci umění jako příklad angažované instituce / Natálie Drtinová
- 18 Chcípý pes a krásný vrah. K Hegelově dialektice a vztahu obecnosti a jednotlivosti / Tereza Matějčková
- 20 Naše doba vidí vše vyhoceněji. S Milanem Sobotkou o Hegelovi a výuce filosofie / Matěj Motelec, Lukáš Rychetský
- 26 Třetí století života na konci dějin. Selhání ideologií a možnost nové politiky / Jakub Rákosník

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
9. ZÁŘÍ 2020

Andrzej Sosnowski

Takových básníků, do kterých je potřeba se začíst
Takových básníků, do kterých je potřeba se začíst a s nimiž musíte obcovat velmi dlouho
Takových básníků, do kterých je potřeba se začíst a s nimiž musíte obcovat velmi dlouho, toužíte-li poznat život
Takových básníků, do kterých je potřeba se začíst a s nimiž musíte obcovat velmi dlouho, toužíte-li poznat život slov
Takových básníků, do kterých je potřeba se začíst a s nimiž musíte obcovat velmi dlouho, toužíte-li poznat život slov a hluboko do nich pronikat –
takových autorů, u kterých můžete hledat
takových autorů, u kterých můžete hledat nejen pomíjivou myšlenku
takových autorů, u kterých můžete hledat nejen pomíjivou myšlenku, ale i hlubokou a opravdovou rozkoš
takových autorů, u kterých můžete hledat nejen pomíjivou myšlenku, ale i hlubokou a opravdovou rozkoš, není zas tolik, jak by se mohlo zdát.

Báseň vybral a přeložil Michal Špína

Hledat zbraň a nenacházet ji

Nejmexičtější z románů Roberta Bolaña

Chilský spisovatel, který strávil většinu života v exilu, proslul románem *Divocí detektivové*. Rozsahem o mnoho kratší próza *Amulet* se vrací ke střetu studentů a vlády v Mexiku v roce 1968 a sleduje několik postav slavného opusu, mezi nimi i autorovo alter ego Artura Belana.

MICHAL ŠPÍNA

Řekněme si hned na začátku, že Bolaňův útlý román – u nás bychom řekli spíš novela – s názvem *Amulet* (Amuleto, 1999; česky 2020) sotva dosáhne takové proslulosti jako jeho nejznámější díla. Rozmáchlost mnohasetstránkových románů *Divocí detektivové* (1998, česky 2009) a *2666* (2004, česky 2012; viz esej v A2 č. 6/2019) se tu vzhledem k rozsahu opakovat ani nedá, ale čtenářům mohou chybět i zavedené prvky bolaňovského univerza: o něco méně se tu vraždí, souloží a cestuje, nedefilují tu různé dějinné stvůry, po nikom se tu nepátrá a dějiště se tentokrát nerozpíná po obou stranách Atlantiku. Sám autor o knize ostatně mluvil jako o menším a intimnějším románu, o komorním díle pro jeden hlas a bez kontrapunktů. Neznámá to, že je *Amulet* slabší; zvláště pro čtenáře mimo Latinskou Ameriku nicméně nemusí být tak snadné zachytit, o co tu vlastně jde.

Na míse s básněmi

Roberto Bolaño pocházel z Chile a většinu knih napsal v Katalánsku, ale formativní léta dospívání strávil v hlavním městě Mexika, kam jeho rodina dorazila v roce 1968, kdy mu bylo patnáct let. Zrod mladého básníka – Bolaño se básníkem cítil být i později, když se uchýlil k próze – ohraničují dvě politické tragédie: násilné potlačení studentského hnutí roku 1968 v Mexiku a Pinochetův puč roku 1973 v Chile, kam se Bolaño těsně před svržením a smrtí Salvadora Allendeho vypravil, aby se připojil k pokusu jeho vlády o spravedlivější poměry v rodné zemi. Jeli-kož i v *Amuletu* vystupuje spisovatelovo alter ego Arturo Belano, chilské události tu mají důležitou, byť nikoli hlavní roli; zato mexický rok 1968 je připomínán neustále.

Podobně jako je autorova novela *Vzdálená hvězda* (1996, česky 2017; viz A2 č. 17/2017) rozpracováním jedné kapitoly fikčního slovníku *Nacistická literatura v Americe* (1996, česky 2011), text *Amuletu* představuje rozšířenou verzi jedné z kapitol *Divokých detektivů* – z desítky stran je jich najednou sto čtyřicet. Jde o frenetické, neuspořádané fikční vyprávění Auxilio Lacouture, Uruguayky usazené v Mexiku, která přečkala vojenský zásah na Mexické národní autonomní univerzitě (UNAM) v září 1968. Autonomie největší latinskoamerické univerzity byla zkrátka respektována jen do chvíle, kdy se příliš mnoho studentů a učitelů začalo dožadovat sociálních změn a omezení moci čím dál autoritářštější vládní strany PRI (ta se nakonec udržela u moci až do roku 2000). O dva týdny později, 2. října, vládní jednotky postřílely několik set protestujících ve čtvrti Tlateloco. Po dalších deseti dnech už prezident Ordaz slavnostně zahajoval olympijské hry – ty vešly ve známost černošským protestem proti rasismu a gestem Věry Čáslavské proti sovětské okupaci, zatímco na situaci v poradatelské zemi se často zapomíná. Auxiliin proud vědomí se naopak od zásahu na UNAM nedokáže odtrhnout: vstup vojáků na univerzitní půdu tvoří vracející se motiv a zároveň centrum celého textu. Jde přitom nejen o doživotní trauma, ale i o anekdotickou historku

– Auxilio Lacouture totiž vyvázla díky tomu, že v kritickém okamžiku „seděla na míse s vyhrnutou sukni“ a četla si básně. Na dámských toaletách se pak vydržela skrývat dvanáct dní.

Horor je jinde

„Legenda se rozlétla s mexickým větrem a s větrem osmašedesátého a splynula s mrtvými a přeživšími a nyní všichni vědí, že jedna žena vydržela na univerzitě, když onoho nádherného a neblahého roku pošlapali její autonomii,“ říká o své životní příhodě Auxilio Lacouture. Vypravěčka se tak stává paradoxním ztělesněním vzdoru. Paradoxním proto, že nejde o žádou odhodlanou aktivistku či odbojářku, ale spíš o nepolapitelnou nomádku, která přespává, kde se dá, a na univerzitě si jen přivydělává na živobytí, o „matku mexic-

nakonec o všem podstatném rozhodují zbraň v rukou těch mocnějších. Symbolickou náповědou je pasáž, v níž vypravěčku pronásleduje stín neznámého násilníka: Auxilio se snaží vytáhnout z kabelky nůž, jenže nahmatá samé papíry a knížky: „Ach, přátelé drazí, to je další častý a smrtelně latinskoamerický děs: hledat zbraň a nenacházet ji, hledat ji tam, kam jsi ji dala, a nenajít ji. A tak to s námi chodí.“

Je pravda, že k hororu mají blízko i některé výjevy z Auxiliina vyprávění. Dalo by se říct, že *Amulet* je mezi Bolaňovými knihami „nejmexičtější“ – nejenže se celý odehrává v Ciudad de México, ale jeho obraznost má blízko k morbidní mexické imaginaci, kterou si oblíbila i popkultura: „drobné ruce jakoby odseknuté od těla míchaly karty“, na policiče

věnována pozornost – jsou to hlavně básníci, ať už mladí a neznámí, nebo staří a pozapomenutí jako španělští emigranti před frankismem León Felipe a Pedro Garfias. V sérii ztřeštěných Auxiliiných proroctví před závěrečnou snovou scénou pak figurují hlavně Evropané: „Roku 2101 se Thomas Mann promění v ekvádorského lékárníka.“ Kromě jedné ironické narážky naopak nepadne ani slovo o dobové mexické literární hvězdě spojené s magickým realismem, totiž o Carlosu Fuentesovi, který už pro Bolaña patřil mezi dinosaury.

Magický realismus, který prezentoval „nadpřirozeno“ jako cosi běžného a každodenního, byl před padesáti lety skutečně emancipačním proudem, jenž pomohl dostat Latinskou Ameriku do literárního povědomí. Dnes je

V roce 1968 vládní jednotky postřílely v Ciudad de México několik set protestujících. Foto caracteristicas.co

kých básníků“, s nimiž vymetá denní kavárny i noční podniky, o stárnoucí vyhublou ženu, které vypadaly všechny zuby a ona nemá na nové, o migrantku bez platných dokladů, která ani přesně neví, kdy vlastně do Mexika přijela – podle setkání s malířkou Remedios Varo by mohlo jít o rok 1962, ale celá napůl snová pasáž je napsaná tak, abychom si nebyli jistí, zda k němu doopravdy došlo.

Právě v kontextu vzdoru slabých a marginálních dává smysl Auxiliino spojenectví s básníky, včetně dospívajícího Artura Belana. Také oni jsou věčně bez peněz a bez přístupu do sfér kulturního establishmentu (na nějž nepřestávají útočit). Navíc musejí čelit i dalším nesnázím – jednomu z Belanových přátel například vyhrožuje „král prostitutů ve čtvrti Guerrero“ a činí si nároky na jeho tělo. Výprava za „Králem“, které se účastní i Belano a vypravěčka, je jednou z nemnoha napínavých kriminálních epizod, jakými Bolaño jindy nešetří. Zdálo by se, že právě tady se naplňuje příslib z první věty knihy: „Tento příběh bude horor. Bude to krimi, thriller, horor.“ Ve skutečnosti ale leží hororová rovina jinde – totiž v samotné politické realitě Latinské Ameriky, kde represe vnucené zvenčí střídají represe z domácích zdrojů a kde

leží „stříbrná ropucha, která jako by do své kůže vstřebala veškeré šílenství mexické luny“. Snad proto se občas objevují hlasy, které *Amulet* považují za pokračování magického realismu – například irský prozaik John Banville v recenzi pro Guardian svého času prohlašoval Bolaña za dědice Garcíi Márqueze. Autor se sice už sedmáct let nemůže bránit, ale věřím, že máloco by ho dokázalo víc naštvát.

Podtrhnout sochám nohy

Nejde jen o to, že kolumbijského nobelistu označil Bolaño za „člověka, kterého těší, že se zná s tolika prezidenty a arcibiskupy“. Banville jako by přehlédl, že Bolaňovy prózy jsou plné útoků na zavedené literáty a představují neustálou polemiku s literárním kánonem. „A mladí básníci neboli nová generace měli v úmyslu podtrhnout těm sochám nohy,“ vypráví Auxilio, „a až přijde čas, zničit je, kromě [Josého Emilia] Pacheca, ten jediný působil, že píše opravdově, jediný nevypadal jako funkcionář.“ Zatímco předchozí generace spisovatelů latinskoamerického boomu se politických či diplomatických funkcí nezříkala, Bolaño byl po většinu života outsider. Stačí si všimnout, jakým autorům je v *Amuletu*

to ale většinou pohodlné a v důsledku přezíravé označení – podobně jako třeba world music, termín použitelný takřka pro jakoukoli hudbu s folklorním nádechem, která nepochází z bohatší čtvrtiny světa. Při nakládání s pojmem magický realismus proto nejde o literárněvědnou pedanterii, ale spíš o to, zda jsme schopni zachytit politický (a zároveň poetický) rozměr Bolaňova díla.

Možná, že při čtení Bolaña je lepší nezačínat *Amuletem* a sáhnout nejprve po některém z jeho tlustých románů. I dlouhé příběhy o různých podobách zla se napoprvé mohou poddat snáz než rozčarování nad údělem chudší části Ameriky, které je přitom zároveň obranou poezie. Ostatně Auxilio Lacouture není jen „matkou básníků“, ale také ona sama je básnířka. A její nejsilnější věty – v tradičně výborném překladu Anežky Charvátové – jsou nakonec ty, které zničehonic ústí v poezii: „Když ponocuju, oči se mi obvykle zúží ve škvíry pokladničky, do níž se neházejí smutně nadějně mince chimérických úspor, nýbrž hořící mince budoucího požáru, v němž už nic nebude mít smysl.“

Roberto Bolaño: *Amulet*. Přeložila Anežka Charvátová. Argo, Praha 2020, 144 stran.